

DALOS GYÖRGY

K. úr történeteiből

A JÖVŐ LELEPLEZÉSE

— Mikor a múlt hibáit emlegetik — jelentette ki K. úr — szorongás fog el. Ilyenkor arra gondolok, milyen súlyos hibákat fogunk elkövetni a jövőben. Szeretnék már most kritikai kampányt indítani a sajtóban és rádióban, hogy megelőzzem a jövő hibáit. Valahogy így képzelem el szónoklatomat:

Polgártársaim, nálunk 1989-ben jóvátehetetlen dolgok fognak történni. Hogy mi is történik majd, ezt ma még források hiányában nehéz tisztázni, egy azonban bizonyos: le kell leplezni, le kell küzdeni következményeivel együtt. Egyeseket le kell váltani, másokat ki kell zárni, ha kell a sírból is stb. Nem hiszem, hogy néhány megátalkodott szektáson kívül bárki ne értene egyet velem, mikor azt mondom: ami nálunk 1989-ben fog történni, az nem fog összeférni alaptermészetünkkel, és teljesen idegen lesz a lényegünktől. Joggal érdemelné a „bűnös múlt” elnevezést is, de sajnos, még előttünk áll. 1989-et a leghatározottabban el kell ítélnünk, enélkül egy lépést se tehetünk, sem előre, sem hátra. Különösnek tartom, hogy egyesek nem képesek belátni a jövőben elkövetett hibák súlyosságát, és gátolják 1989. teljes és következetes leleplezését. Ezek a begyepesedett agyú konzervatívok és szűk látókörű bürokraták nyilván azt hiszik, hogy még mindig 1969-et írunk!

Természetesen nem szabad tagadnunk, hogy 1989-ben pozitív dolgok is történnek majd, ám ezek nem az akkori vezetés érdeméből, hanem annak ellenére fognak megvalósulni. Aki tagadja e pozitív vonásokat, az átesik a ló túlsó oldalára, mondhatnók elveti a súlykot, és ezzel nehezíti a kibontakozást. Pedig 1990-re talán már felsorakoznak azok az egészséges erők, amelyek biztosan rátalálnak a helyes útra. És akkor már igazán csak megrögzött anarchisták, minden kákán csomót kereső, valóságtól elrugaszzkodott utópisták állíthatják majd, hogy maradt még lelepleznivaló.

A JELLEM ÉS A MAGATARTÁS

K. úr egy ízben nyilvánosan bírálta hivatali főnökét, akinek magatartását elvtelennek, türhetetlennek tartotta. — Higgye el, K. úr — védte valaki a főnökét —, az ő helyében maga se viselkedne másképp. — Csakugyan — felelte K. úr —, az ő helyében valóban úgy viselkednék, mint ő. Mint ahogy

az én helyemben ő se vélekedhetne másképp az ilyen viselkedésről. Egy ember nem cselekedhet úgy, mintha másvalaki lenne. Én tudatosan igyekszem nem a mások, hanem a magam helyében cselekedni. Ha helyesen cselekszem, hízelgő rámnézve, hogy az emberek ezt összefüggésbe hozzák a jellememmel. De semmitől se irtóznék jobban, mintha hibáim és jellemem között logikus összefüggéseket keresnének a mentségemre. Úgy érezném magam, mintha többszörös rablógyilkos volnék, akit a bíróság azon az alapon mentett fel, hogy csupán mesterségét gyakorolta.

AZ EGYHÁZ FEJLŐDÉSKÉPESSÉGE

Valaki egyszer az egyház fejlődésképes voltát emlegette K. úr előtt. Elmondta, hogy Róma háromszázötven év után rehabilitálni kívánja Galileit.

— Gondolom — mondotta K. úr —, hogy ezt a tényt a marxista—keresztény párbeszéd hívei saját sikerüknek fogják elkönyvelni. Valóban csodálatos, mi mindent lehet elérni türelmes, századokig tartó meggyőzéssel. Különösen, mióta a Föld forgására vonatkozó nézetek hirdetése nem büntetendő cselekmény. Az egyház és a vele barátságosan vitatkozók minden érdeme mellett sem feledhetjük el azonban azt, ami Rómát leginkább ösztönözte álláspontja feladására: azt, hogy a Föld nem változtatta meg álláspontját, hanem továbbra is bűnös és eretnek módon forgott. Az objektív igazság ellenségei makacskodhatnak (ideig-óráig), képviselői meginoghatnak, vagy árulókká válhatnak, de ez az igazságon mit sem változtat.

Ezért nekünk, akik feltehetően a haladás hívei vagyunk, nem szabad megismételnünk az egyház hibáját. Nem erőszakolhatjuk rá nézeteinket a tőlünk függetlenül mozgó valóságra. Hiszen ha az újonnan vett kabátot rövidnek találja az ember, akkor nem a kezét vágja le, hogy beleférjen. Meg kell keresnünk a fejlődésben azokat az állandó és biztos pontokat, amelyek szűkítelenné teszik, hogy háromszázötven év múlva ismerjük fel a már ma láthatót. Mert mindazt, amit a jövő majd igazol, azt — hitem szerint — valaminek a jelenben is igazolnia kell.

A NÉZETELTÉRÉS

- Kész öröm önnel vitatkozni — mondta K. úrnak egy eszmei ellenfele.
- K. úr udvariasan így válaszolt:
- Számomra is nagy megtiszteltetés, hogy ön nem ért egyet velem.

ROMANTIKUS TÖRTÉNET A VÉLETLENRŐL

— Magam csodálkoztam legjobban — mesélte K. úr —, amikor 1942 májusában behívtak, hogy a II. magyar hadsereg kötelékében teljesítsek tényleges katonai szolgálatot. Tekintettel kommunista múltamra, büntetőszázadban lett volna a helyem, de úgy látszik, vagy a D-osztály nem volt elég éber, vagy a parancsnokság nem nézte át elég tüzetesen az irataimat. Nem nagyon örültem a behívónak, de eddigi tapasztalatom azt mutatja, hogy mihelyt nem az ember dönt, hanem a véletlen, a lehetőségek közötti különbségek jelentéktelenné válnak.

De most egész más történetet akarok elmesélni. Ez a történet egy távházasságról szól. Ez utóbbi intézményt 1942 nyarán vezették be a frontkatonák és otthon maradt menyasszonyaik számára. Pesten az ilyesmi nagy ceremóniával ment, mivel azt volt hivatott demonstrálni, hogy a hadvezetés számára korántsem közömbös a harcoló honvédek egyéni közérzete. A fronton azonban merő formalitás volt a távházasság, s annál inkább azzá vált, mennél mélyebben nyomult előre a hódító hadsereg szovjet területen. Végül már egyszerűen közölték az érintett völegényekkel, hogy ezentúl tekintsek férjnek magukat.

Századunkban két Kovács Árpád nevű ember szolgált. Egyik egy fiatal, Ludovikát végzett hadnagy, akit nem sokkal az avatás után a frontra küldtek. Úgy látszik, elégedetlen volt a sorsával, mert rendkívül gorombán, sőt embertelenül bánt a honvédekkel. Egyébiránt költői lelkületű fiatalember volt, aki két partizánvadászat között fegyelmezett zsinórirással verseket írt egy „Pro memoria” feliratú kapcsos könyvbe. Egyik költeményét maga a Tolnai Világlapja is közölte „Kard és lant” címszó alatt. A vers befejező szakasza így hangzott: „*Kaukázus bércin s Don viharzó táján / hegyen és völgyön, mit mély hó takar, / éber szemekkel — keze a puskáján — / védi honát a megbántott magyar.*” A vers nagy tetszést váltott ki a tisztí kaszinóban, jöllehet, bizonyos kérdéseket talán az értelmesebb tisztokban is felvetett. Node mint minden verselemzés, e kérdések feszegetése is túllépte volna a költészet határait, s háborús helyzetben kerülni kell a fölösleges esztétikai vitákat, mert azok könnyen a hadbírótság illetékességi körébe juthatnak.

A másik Kovács Árpád századírnök volt. A honvédek nagyon szerették ezt a félénk, törekeny testalkatú, hallgatag fiatalembert. Annál többet kellett túrnie a tisztektől, mivel jellegzetesen civil teremtmény lévén, mindig fel lehetett nála fedezni valami formai hibát.

Az első Kovács Árpád, a hadnagy, 1942 júliusának első napjaiban elesett, holott akkor már csak egy hét választotta el a Don viharzó tájától, amelyet a német hadsereg, mint stratégiaailag veszélyes pozíciót készséggel nyújtott át nekünk, magyaroknak.

Szeptember elején hirtelen a parancsnokságra rendelték Kovács Árpád írnököt. Később rémülten mesélte nekem, hogy a századparancsnok fogadta a tábori lelkész jelenlétében.

„Na — csak az ilyen marháknak van szerencséje, mint amilyen maga!” — így kezdte. Kiderült, hogy számjeltávirat érkezett a hadügyminisztériumból, amely hírt ad arról, hogy a mai napon Budapesten, bánfi Bánffy Sarolta távházasság keretében nőül megy a fronton harcoló Kovács Árpádhoz, és kéri az ifjú boldogító igen-jét, amint ebben levélileg már megállapodtak. Az ügyet azért intézik ilyen bizalmasan és soron kívül, mivel az atya, vitéz bánfi Bánffy Ignác személyesen járt közben a miniszter őkegyelmességénél, hogy sűrűsse az esküvőt. Kovács döbbenetben állt, és csak perc múlva eszmélt rá, hogy nem róla, hanem a már halott hadnagyról van szó. Halkan és ijedten megszólalt: „Századparancsnok úrnak alázatosan jelentem, hogy én nem...” „Mi az, hogy nem?! — ordított közbe a századparancsnok. — Kovács őrmester, álljon haptákba, ha velem beszél, vagy becsukatom!” A lélektani pillanat különösége, vagy talán a hirtelen fenyegetés hozta magával, hogy mikor a tábori lelkész megkérdezte: „nos, fiam, akarod-e nőül bánfi Bánffy Saroltát?” — Kovács nem mert nemet mondani. Az igenre a századparancsnok is megnyhült, s a pillanat ünneplőességének hatása alatt kezét rázott a remegő

rnokkal. És Kovács Árpád ifjú férjként távozott. A másik szobában egy német harctéri tudósító várta, aki azonnal interjút készített vele. Ez meg is jelent a „Signal” című katonai hetilapban „Gemütliche Frontintimitäten” címmel, egy hasábon a megszállt területeken végrehajtott kivégzések felsorolásával.

Kovács Árpád ettől kezdve iszonyú félelemben élt és szüntelen arra gondolt: mi lesz, ha rájönnek az ügyre. Szerencsére az egész postát neki adták oda, és ő szortírozta a tisztekét is, így nem derült ki, hogy a hadnagy leveleit is elteszi. Bánfi Bánffy Sarolta hosszú levelet írt a pesti szertartásról és kérte: „Árpádka, küldd el a fényképed, hadd mutogassam mindenkinek”. Kovács írógépen válaszolt, elküldött egy csoportképet a szakasról. Egy alig látható fejet gondosan X-szel jelölt és a hátlapra odaírta: ez vagyok én. Sarolta második levelében örömmel közölte: bánfi Bánffy Ignácnak a minisztériumban megígérték, hogy vejét soron kívül szabadságolják, s akkor otthon megtartják a hét megyére szóló lakodalmat. Kovács Árpád számára az egész háború minden rettenete eltörpült ehhez a szabadságoláshoz képest.

A szabadságolásról szóló távirati utasítás azonban már elkészt. A szovjet hadsereg januári offenzívája félmorzsolta a magyar egységeket. Január 28-án iszonyú fagyban meneteltünk még mindig keletre, amikor híre futott annak, hogy bekerítették bennünket. Kovács századírónak neheze esett leplezni határtalan boldogságát. De végérvényesen csak akkor nyugodott meg, amikor 1943. február elején félig összefagyva és csontig soványodva végre szovjet fogságba estünk.

Kovács Árpád ezentúl egyetlen célnak szentelte életét: mennél jobban különbözni a másik, a már halott Kovács Árpádtól, nehogy Saroltának és dzsentrí környezetének eszébe jusson összetéveszteni őket. Tudta, hogy ő már nem mehet vissza úgy az országba, hogy ne ítéljék el legjobb esetben házasságszédelgés miatt. S mert nagyon haza akart menni, ehhez először az országot kellett megváltoztatni. Elvégezte a pjatyigorszki partizánképző iskolát, és évekig agitált a hadifoglyok között.

1945 februárjában Kovács Pestre került a szovjet hadsereg tisztjeként. Egy ízben a parancsnokságra bejelentettek hozzá egy nőt. Az ismeretlen nő „Árpádka” kiáltással a nyakába akart borulni, majd mikor Kovács rémülten fejtette le nyakáról a karját, így kiáltott: „Hát nem ismersz meg? Sarolta vagyok! A hitvesed!” „De asszonyom — felelte kimérten Kovács —, én nem ismerem Önt, s Ön nyilván összetéveszt engem valakivel. Tudom is, kivel. Szolgált a mi századunkban egy bizonyos Kovács Árpád nevű hadnagy, de az még Tyimnél elesett, mielőtt elértük volna a Front.”

A hölgy ekkor dühtől eltorzult arccal rikácsolni kezdett: „Azt hiszed, hogy én ezt nem tudom?” Ezzel elővette a szakasról készült képet, amelyen az X-szel megjelölt, felismerhetetlen arcú katona mellett ott díszelgett Kovács Árpád hadnagy képmása. Kovács Árpád, a szovjet hadsereg magyar tisztje elsápadt. Pedig a java még hátravolt. Sarolta elmesélte: tudja, hogy a vőlegénye elesett, de apjával úgy döntöttek, hogy a házasságot mégis megkötik, mert Sarolta már 28 éves, és nem jó, ha háborús időkben (mikor úgyis olyan kevés a férfi) ezzel is rontják a férjhezmenetel esélyeit. Fialat özvegyasszonynak lenni mindenképpen előnyösebb, mint harminc felé közeledő hajadonnak. Nem is beszélve az özvegy nyugdíjról.

Most pedig, folytatta Sarolta az elhült Kovácshoz fordulva, örül, hogy megtalálta azt az embert, aki bizonyos vonatkozásban helyettesítheti az el-

hunytat. Nem kell tennie semmit, csak el kell ismernie, hogy ő Sarolta férje. Apjának ugyanis szüksége volna egy jó nexusra, mert nyilas múltja miatt népbírótság elé akarják állítani. Persze nem kívánnak ők ingyen semmit, a családnak van háza, telke, ez-az, Kovács úrnak pedig ugye nyilván semmije sincs.

Kovács először nem tudott szóhoz jutni a döbbenettől, majd felemelte a keze ügyébe eső tintatartót, és ordítva kezdett káromkodni, a jó modor kedvéért oroszul. Az őrt álló katonák nem tudták, mire véljék a nyomdafestéket nem tűró parancsnoki szavakat és a rémülten kirohanó cobolybundás hölgyet.

— Tévedéseinket — fejezte be K. úr — gyakran magyarázuk véletlen körülményekkel. Valójában fordítva áll a dolog: éppen tévedéseink vonzzák a véletleneket. A véletlenek sorozata pedig oda vezet, hogy a dolgok mind kevésbé függenek tőlünk s mindinkább csak történnek velünk. És ha az okokért esetleg nem is vagyunk felelősek, a következményekért feltétlenül. Aki-
ben csak egyszer illúziókat keltettünk magunkról, az előbb vagy utóbb a nyakunkba borul. S akkor már sokkal nehezebb szabadulni tőle.

K. ÚR VITATKOZIK

— Shakespeare rossz író — mondta valaki K. úrnak, majd megkérdezte: — Önnek mi erről a véleménye?

— Semmi — felelte K. úr. — Ön se véleményt mondott, csupán tényt közölt. Én tisztelem a kölcsönösséget, és ezért elárulok önnek egy másik tény: Shakespeare jó író. Most már csak azt kell eldönteni, vajon ugyanarról a személyről beszélünk-e? Én ugyanis el tudom képzelni, hogy Shakespeare néven rossz író is létezhetett. Kérdés csak az, vajon ön megengedné-e, hogy Shakespeare néven jó író is létezzék? Kijelentéséből ítélve önt bosszantaná, ha ezzel a névvel kapcsolatban bármi jót mondanék. Én nem kívánom önt bosszantani, cserében ön engedje meg, hogy megmaradjak korábbi előítéletem mellett, vagyis jó írónak tarthassam Shakespeare-t. S önre nézve rendkívül előnyös az az illúzióm, hogy amit ön mondott, az egy másik Shakespeare-re vonatkozik. Így legalább nem kell tényként közölnöm önnel azt a véleményemet, hogy ön egy rendkívül ostoba ember. Pedig lehet, hogy éppen merő cinkosságból Shakespeare is egyetértene velem. Persze nem az öné, hanem az enyém. Az pedig jó író.

BÉKEBELI TÖRTÉNET

— Furcsa kor lehetett az — mondotta K. úr —, amelyet általában boldog békeidő gyanánt emlegetnek. Valószínűleg azért került így a köztudatba, mert az emberek már akkor is sokat és hiába beszéltek a békéről. Talán, ha a háborút emlegették volna gyakrabban, ezzel a békének is többet használtak volna, vagy legalábbis megszokták volna a gondolatot, hogy viszonylagos nyugalomtól egyszer végérvényesen meg kell válniuk. De hát mindez oly régen volt, hogy az akkori közzgondolkodást szinte alig tudnánk rekonstruálni. A történet, amely e korból rám maradt, apámtól származik, mikor apám hivatalnokként dolgozott egy nagy bankház pesti kirendeltségénél. Nyomorúságos sors volt ez a hivatalnokélet, de egy fokkal még mindig jobb, mint a munkásoké, s annak a társadalomnak minden szegény rétege azzal vigasztalta ma-

gát, hogy vannak még szegényebb rétegek is. Századelő volt, a dolgok és érzelmek vad kavargása, az értelmiség nagyobb fele azzal a korabeli slágerrel táplálkozott, hogy „Ó Psylander Waldemár, hogy szeretsz-e, vald be már!”, míg az öntudatos, ám elenyésző kisebbség a felismerés mámorában olvasta ujjongva Ady Endrét. A kishivatalnokokhoz mindkét áramlatból elég kevés jutott el.

Apámnak volt egy fiatal kollégája, egymással szemközt ültek. A fiú a szoba többi alkalmazottjához képest szokatlanul élénk, felszabadult lélek volt, és még egy dologban eltért az átlagostól: nemesi származással büszkélkedhetett. Bercsényinek hívták, és ő makacsul bizonygatta, hogy ő igenis *annak* a Bercsényinek a leszármazottja, aki Rákóczi urunkkal együtt bujdokolt volt nagy Törökországban. Eleven téma volt ez akkoriban, mivel a fejedelem hamvait éppen abban az évben hozták haza Rodostóból, és Weishaus úr, a cég sváb főnöke is nemzeti pántlikával kidíszítve állt a ház erkélyén, öblös „Vivát!” kiáltással adózva a nagy labancverő emlékének.

Bercsényi a nevéen kívül semmivel nem rendelkezett, öltözködése szegényes volt, reggelije és ebéde a többiekéhez hasonló egyhangúságot mutatott. Ehhez képest rendkívül lobbanékony természetű volt, és több ízben megígérte, hogy kitanítja Weishaus urat az úri modorra. Weishaus úr ugyanis időnként hallatlanul durván és megalázó módon bánt a hivatalnokokkal, s ilyenkor az ifjú gróf — így nevezték maguk között — majd felrobbant a dühtől, s csak többrendbeli kérésekre állt el eredeti szándékától. Egy ízben azonban Weishaus úr durva antiszemita kijelentéssel illette Schwartz kisasszonyt, a gyorsírónőt, aki sírva panaszolta az ügyet. Az idősebb hivatalnokok felváltva nyugtatták a kisasszonyt, ám Bercsényi hirtelen kifakadt: — Nincs itt egy igazi férfi? — kiáltotta. — Az urak lapulnak, miközben itt egy hölgyet ekkora sértés ér? Hát majd én megmutatom a bestye labancának, hogy van még magyar nemesség!

Ebben a pillanatban lépett be Weishaus úr. — Bercsényi úr — kérdezte —, Ön miért nincs a helyén? Úgy gondolja talán, hogy igazi magyar nemes létére nálam ingyen élhet? — Bercsényi ekkor nyugodtan odament Weishaus úrhoz, és teljes erejéből pofon vágta. Mindenki megdermedt. Weishaus úr hápogni kezdett. De ez még nem volt elég. — Vegye tudomásul — folytatta az ifjú gróf —, hogy ezennel provokálom Önt. — Ezzel lehúzta egyik könyökvédőjét — nyár lévén kesztyű nem volt nála — és a főnök arcába vágta. Később lehajolt érte, gondosan felemelte, leporolta és felvette. — Huszonnégy órán belül nevezze meg a segédeit! — mondta végül, és visszaült az asztalhoz, hogy befejezze a kimutatást. Weishaus úr pedig vérvörösen rohant ki a szobából.

A következő órák lázban tartották az egész hivatalt. A hivatalnokok izgatottan suttogtak, régi lovagregények, Arany-balladák és Erkel-operák keltek életre a halk párbeszédekben. A rettegés a mindenható főnöktől szinte teljesen megszűnt. Bercsényi, igen, ő az, ő fejezte ki mindannyiunk érzését, egyszemélyben állt bosszút a hosszú évek megaláztatásáért, a lehorgasztott fejekért, a „Kegyelmes úr, bátorkodom...” kezdetű kérvényekért és a heti 12 koronás fizetésért.

Weishaus úr pedig nem jelentkezett. Egyszer csak Gáborral, a szolgálával behívatta magához Bercsényit. Fél óra múlva jött vissza az ifjú gróf. „A gazember!” — mondotta dühtől elfulladt hangon. Aztán elmesélte: Weishaus úr fizetésemelést ajánlott fel neki arra az esetre, ha mindannyiuk előtt bocsá-

natot kér az iménti incidensért. Bercsényi elutasította az ajánlatot, ellenben hajlandó volt elállni a párbajtól, amennyiben Weishaus úr követi meg Schwartz kisasszonyt az egész iroda előtt. Hosszas vita után a főnök őrjöngve közölte: másnap reggel öt óraker a Népligetnél segédeivel együtt várja Bercsényit.

Az ifjú gróf apámat és egy másik fiatal hivatalnokot kért fel segédjéül. Munkaidő után pisztolyt és kardot vettek egy belvárosi régiségkereskedőnél. Bercsényi ráköltötte a heti fizetését. — Sebaj — mondta komoran —, ha én maradok meg, eladom, ha ő, akkor úgyis mindegy. Este iszogattak egy kicsit, aztán szorongással teli búcsú következett. Bercsényi apámra bízott egy iratcsomót — a családi levéltárat — azzal, hogy halála esetén őrizze meg. Ezzel elváltak.

Másnap apám és a másik segéd ott voltak a Népligetben. Weishaus úr is megjelent falfehéren, de frissen borotváltan. Bercsényi azonban nem jött. Weishaus úr szemmel láthatóan mind nyugodtabbá vált, mert hiszen a párbaj-kódex szerint negyven percnél nagyobb késés egyenértékű a megfutamodással. 5 óra 40 perckor Weishaus úr segédei odaléptek hozzájuk és közölték: úgy tűnik, Bercsényi úr sajnálatos módon megrettent az általa provokált lovagias elégtételtől, ami — nemes emberről lévén szó — kétszeres szégyen. Ilyen szomorúan sohase mentek még az irodába. A hivatalnokok némán, öszszeszorított ajakkal ültek. Weishaus úr diadalittasan nézett végig rajtuk. — No lám — mondta. — A párbajhősök. Bercsényi úr még ide se mert eljönni.

Másnap a „Budapesti Napló” vegyes rovatában az alábbi hírekske jelent meg: „Ismeretlen tettesek félholtra vertek egy fiatalembert a Népligetbe vezető úton. A szerencsétlen fiatalembert a nála talált iratok szerint Bercsényi Károlynak hívják és foglalkozására nézve bankhivatalnok. E körülmény, valamint ruhájának feltűnő szegényessége kizártta teszik, miszerint a bűncselekményt aljas bírvágyból követték volna el.”

A hivatalnok urak alaposan sejtették a végzetes baleset és a párbaj ilyen kimenetele közötti összefüggést.

— Mikor apám elmondta ezt a történetet — fejezte be K. úr —, öcsém-mel együtt így szoltunk: szép történet. — Szép — mondta apánk szórakozottan. — Csak valami hiányzik belőle. — Micsoda? — kérdeztük meghökkenően. — Az — felelte apánk —, hogy ez a Bercsényi mégiscsak egy kókler volt. Már a világháború után egy este felnyitottam azt az iratcsomót, amelyet a párbaj előestéjén rámbízott és amelyért soha nem jött el. A keresztlevélből kitűnt, hogy az apja Bercsényi-Berger József néven hivatalnok Nagyváradon. És az egész iratcsomóban egyetlen okmányra sem akadtam, amely akár távolról igazolta volna a fiú nemességét. Ezt csak azért mondom el mindig utólag, mert különben teljesen elrontanám a történetet. Bár a történet így is rossz — tette hozzá apánk gondterhelten. — Hiszen hiába tündökölnék valakiben lovagi erények, ha leáll párbajozni egy ilyen Weishaussal. Akinek isten tudja miféle vér csörgedez az ereiben, akinek még akkor sem hinném el, hogy nemesi származású, ha állandóan magánál hordaná a kutyabórt. Mert miből gondolhatta ez a Bercsényi, hogy egy ember, aki visszaél az alárendelték kiszolgáltatottságával, amely az ő társadalmi érvényesülésének alapja, az képes valamelyik alárendeltjével egyenlő feltételek mellett, azonos fegyverzetben megvívni? Vajon egy ember harcmodora lehet-e becsületesebb, mint a békebeli magatartása? S egyáltalán: ebből a szempontból tehetünk-e különbséget béke és háború között?